

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- 2.1) แนวคิดเรื่องศักยภาพ
- 2.2) ทฤษฎีความต้องการ
- 2.3) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 2.4) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเรื่องศักยภาพ

ความหมายของศักยภาพ

จากการทบทวนวรรณกรรมเรื่องศักยภาพได้พบว่ามีผู้ให้ความหมายของ คำว่า ศักยภาพ ดังนี้

สันติภรณ์ (2547) กล่าวว่า ศักยภาพ หมายถึง ความรู้ความสามารถในการคิดปฏิบัติ ความสามารถที่จะแก้ปัญหาของกลุ่ม เพื่อให้มีสถานะภาพทางสังคม เศรษฐกิจ เพื่อให้การจัดการ กลุ่มดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

นภดล (2547) กล่าวว่า ศักยภาพ หมายถึง ระดับความสามารถในการจัดการขององค์กร ชุมชนด้านการเกษตร โดยวัดได้จากความเข้มแข็งของกลุ่ม วัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่ม การ กำหนดกฎระเบียบ สมาชิก คณะกรรมการกลุ่ม กิจกรรมและการระดมทุนภายในกลุ่ม รวมถึงการพัฒนา กลุ่มในอนาคต ตลอดจนการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม

ชมนาด (2546) กล่าวว่า ศักยภาพ หมายถึง พลังความสามารถของบุคคลหรือองค์การทั้งที่ มองเห็นได้และซ่อนเร้นอยู่ภายใน ซึ่งสามารถจะนำออกมาใช้เพื่อดำเนินการหรือประกอบกิจการ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้เป็นผลสำเร็จ ศักยภาพมีลักษณะไม่ตายตัว แต่อาจจะทำให้ มีมากขึ้นหรือแข็งแรงขึ้นจากการพัฒนา จึงถือได้ว่าศักยภาพเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้การพัฒนา การท่องเที่ยวสำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ และยังเป็นต่อความเจริญก้าวหน้าและการพัฒนาใน อนาคตอีกด้วย

นิติธร (2538) กล่าวว่า ศักยภาพ หมายถึง ความพร้อมและความสามารถที่จะดำเนินงาน ได้โดยล้าพั้ง รวมทั้งโอกาสและความเป็นไปได้ที่จะผลักดันให้เป็นไปได้ตามที่คาดหวัง

กนกพร (2546) กล่าวว่า ศักยภาพ หมายถึง ความสามารถของบุคคลหรือองค์กรในการกระทำการดำเนินการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ภายใต้สภาวะแวดล้อมและขอบเขตที่กำหนด

การประเมินศักยภาพและความเป็นไปได้ของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2548) ระบุว่าในการจัดการท่องเที่ยว สิ่งแรกที่ชุมชนจะต้องให้ความสำคัญคือการประเมินความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยจะต้องมีการระดมความคิดเห็นจากสมาชิกในชุมชน ให้ช่วยกันคิดและวิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน (Strengths and Weaknesses) รวมทั้งการวิเคราะห์ถึงโอกาสและความเสี่ยง (Opportunities and Threats) ที่อาจเกิดขึ้นจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อจะได้ช่วยกันคิดหาวิธีแก้ไข หรือคิดระบบเพื่อป้องกันในเรื่องที่เป็นข้อจำกัดและความเสี่ยงของชุมชน ประเด็นการพิจารณาความเป็นไปได้ของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว มีดังนี้

- 1) ความพร้อมของทรัพยากรที่จำเป็นในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่ง ได้แก่ เงินทุน เวลา แรงงาน สาธารณูปโภค และทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน
- 2) ศักยภาพของพื้นที่ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งครอบคลุมถึง
 - ลักษณะโดดเด่นและความน่าสนใจของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่
 - ความหลากหลายของกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนหรือการผสมผสานกิจกรรม
 - การเดินทางเข้าถึงชุมชน/การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว
 - ความเชื่อมโยงกับเส้นทางท่องเที่ยวที่ใกล้เคียง
 - จิตความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว
- 3) ความสนใจ ความกระตือรือร้น และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว
- 4) ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 5) ความต้องการของชุมชนในการเข้าร่วมจัดการ และ/หรือ ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
- 6) ความพร้อมด้านทักษะการจัดการท่องเที่ยวของคนในชุมชน
- 7) ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและผู้นำ
- 8) ความเสี่ยงต่อผลกระทบที่ยากต่อการควบคุมและจัดการ

จากการวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ ดังกล่าวมาข้างต้น สิ่งสำคัญที่จะต้องพิจารณาดังต่อไปนี้คือชุมชนต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวไปเพื่ออะไร เนื่องจากการท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อ

ชุมชนในภายหลัง ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนมีความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อประโยชน์ในการเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอีกต่อไป

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการพัฒนาการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นตามมา มีหลายด้าน เช่น ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมประเพณี ด้านเศรษฐกิจและด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งนอกจากผลกระทบทางบวกที่ชุมชนจะได้รับแล้ว หากการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าวไม่มีการเตรียมความพร้อมและชุมชนไม่เข้มแข็งพอ ก็อาจจะเกิดผลกระทบทางลบตามมาด้วย ดังนั้นในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงต้องคำนึงถึงผลกระทบต่างๆ ที่จะตามมาด้วย เพื่อจะได้เตรียมมาตรการป้องกันผลกระทบด้านลบที่อาจจะเกิดขึ้น และส่งเสริมผลกระทบด้านบวก เพื่อการท่องเที่ยวในทิศทางที่ยั่งยืนต่อไป

ขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity)

ศูนย์เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวและการแก้ไขปัญหาความยากจนแห่งเอเชีย (2549) ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ท่องเที่ยว ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องทำการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาของพื้นที่ในด้านต่างๆ เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านชุมชน ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ โดยหลังจากที่ทำการประเมินแล้วจะต้องมีนโยบายในการควบคุมและบริหารจัดการ เพื่อให้แน่ใจว่าการพัฒนานั้นไม่เกินขีดความสามารถของพื้นที่ที่จะรองรับได้

การประเมินขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยในการวางแผนและจัดการแหล่งท่องเที่ยว เราสามารถให้คำจำกัดความของขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาได้ว่า เป็นจำนวนสูงสุดของปริมาณนักท่องเที่ยวในแหล่งๆ หนึ่งที่จะสามารถรับได้ โดยที่นักท่องเที่ยวยังคงสามารถใช้บริการ โครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก และได้รับความเพลิดเพลินจากการมาเที่ยวอย่างเต็มที่ โดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม ขีดความสามารถในการรองรับสามารถกำหนดได้ โดยประเมินขีดจำกัดของการเปลี่ยนแปลงต่อสิ่งแวดล้อมที่สามารถยอมรับได้ (Limits of Acceptable Change)

การระบุศักยภาพสูงสุดในการรองรับการพัฒนาของแหล่งท่องเที่ยวนั้นเป็นสิ่งจำเป็นในการวางแผนและบริหารจัดการ เพื่อจะกำหนดระดับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจสูงสุดจากระดับของนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวนั้นมีระดับของขีดจำกัดในด้านต่างๆ ได้แก่ ระดับการก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมขั้นต่ำสุด ระดับขีดจำกัดเกี่ยวกับการได้รับความเพลิดเพลินของนักท่องเที่ยวสูงสุด และระดับขีดจำกัดเกี่ยวกับผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจสูงสุด การคำนวณขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาเกี่ยวข้องกับการกำหนดภาวะ

ต่อเนื่องของความเข้มข้นในการใช้ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมหรือสถานที่ โดยที่ไม่มีการใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวโดยตรงในชั่วหนึ่ง จนกระทั่งทำลายโอกาสในการใช้ประโยชน์อื่นๆ ในอีกชั่วหนึ่ง ศักยภาพในการรองรับการพัฒนานั้นสามารถนำมาใช้ในสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อชี้ให้เห็นถึงรูปแบบและความเข้มข้นในการใช้จำนวนนักท่องเที่ยวที่พึงปรารถนา

ลักษณะสามัญของศักยภาพในการรองรับการพัฒนา คือการสร้างระดับของการใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวที่มีความพอเหมาะ กับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การประเมินที่อาจก่อให้เกิดผลเสียคือการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาออกมาเป็นสถิติใดๆ ดังนั้นจึงควรมีการนำขอบเขตความเข้มข้นของการใช้ประโยชน์ เพื่อการท่องเที่ยวมาใช้โดยเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมที่คาดไว้ และควรมีการใช้กลยุทธ์ในการบริหารจัดการ

การประเมินขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนามีแนวโน้มที่จะอยู่ในกรอบของการเน้นไปที่จุดเดียวหรือแนวที่ใช้หลักเกณฑ์เป็นชุดๆ มากกว่าแนวทางเชิงบูรณาการกับเกณฑ์ที่หลากหลาย แนวทางที่มีการใช้มากที่สุด คือขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาทางกายภาพทางชีวภาพ ทางสังคมและวัฒนธรรม

ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาด้านกายภาพ

ศักยภาพในการรองรับการพัฒนาด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว กำหนดโดยระดับของการมาท่องเที่ยว ซึ่งอาจบรรลุได้โดยไม่เกินกว่าทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ไม่เกินบริการสาธารณสุขโลกที่มีหรืออาจจะมีในอนาคต ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมทางทัศนียภาพ หรือไม่ก่อให้เกิดการทำลายประสพการณ์การท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวคาดหวังไว้

ศักยภาพในการรองรับการพัฒนามองพื้นที่ในบางประเทศในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกอาจถูกกำหนด หรือได้รับอิทธิพลจากสิ่งต่อไปนี้

- 1) พื้นที่ว่างที่มีอยู่ เช่น พื้นที่ชายหาดที่สามารถใช้งานได้
- 2) น้ำประปาที่มีอยู่
- 3) อุปกรณ์ในการกำจัดขยะและน้ำเสียที่เพียงพอ
- 4) ความเชื่อมโยงในระบบการคมนาคมขนส่ง รวมถึงการเข้าถึงและการหมุนเวียน
- 5) ประเภทของอาคารและความหนาแน่นที่ได้รับอนุญาต

มลภาวะทางสายตาและอาคารที่ดูออกแบบและตั้งอยู่อย่างไม่เหมาะสม อาจลดความดึงดูดใจในแหล่งท่องเที่ยว ความสามารถในการรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวก่อนที่จะเกิดความแออัดนั้น อาจนำมาใช้เป็นศักยภาพทางทัศนียภาพในการรองรับการพัฒนา ผลกระทบนี้สะท้อนให้เห็นในขีดความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวในการรักษาระดับความพอใจในประสพการณ์ที่ได้รับของนักท่องเที่ยว

ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาด้านชีวภาพ

แนวทางนี้ชี้ให้เห็นถึงระดับที่สูงที่สุดของนักท่องเที่ยวที่รับได้ก่อนที่สถานที่และทรัพยากรที่สำคัญจะเสื่อมลง การสรุปความคิดโดยทั่วไปเกี่ยวกับผลของการท่องเที่ยวต่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เนื่องจากพืช สัตว์พื้นเมือง สภาพภูมิประเทศ น้ำและอากาศ มีระดับความทนทานต่อผลกระทบจากนักท่องเที่ยวที่ไม่เท่ากัน แม้ว่าจะถูกจัดอยู่ในประเภทเดียวกันก็ยังมีระดับความทนทานแตกต่างกัน นอกจากนี้ผลกระทบของนักท่องเที่ยวอาจเป็นในทางบวกในการชักจูงและสนับสนุนมาตรการในการอนุรักษ์ สนับสนุนการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ และความสนใจของประชาชนโดยทั่วไป ที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์บางแห่งอาจมีความสามารถในการกลับคืนสู่สภาพเดิมได้ดีกว่าแหล่งอื่นๆ ถึงแม้จะจัดอยู่ในประเภทเดียวกัน ดังนั้นพื้นที่ในการบริหารจัดการควรได้รับการออกแบบอย่างเหมาะสม สิ่งที่เป็นปัญหาหนักอย่างหนึ่งของการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาคือขีดจำกัดขั้นสูง นั้นอาจค้นพบได้เพียงแต่จากประสบการณ์ เนื่องจากการคาดการณ์ทางวิทยาศาสตร์มักจะขาดความแม่นยำ

การนำขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนามาใช้

การนำผลที่ได้จากการประเมินศักยภาพในการรองรับการพัฒนามาใช้ควรเป็นไปอย่างระมัดระวัง เนื่องจากสิ่งต่อไปนี้

- 1) การประเมินเป็นแค่เพียงการชี้ให้เห็นถึงทางเลือกอื่นๆ ที่มีอยู่
- 2) การประเมินอาจรวมปัจจัยหลายตัวที่มีความสำคัญไม่เท่าเทียมกัน
- 3) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมนั้นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง
- 4) ขีดขั้นของความสามารถในการรองรับการพัฒนานั้นไม่คงที่ในระยะยาว
- 5) มีขีดขั้นของความสามารถในการรองรับการพัฒนาอยู่น้อยมากที่ใช้ได้ในระดับสากล
- 6) การประเมินแต่ละครั้งอาจไม่มีความแม่นยำทางวิทยาศาสตร์ และอาจมีการพิจารณา

ตามความรู้สึกเข้ามาปะปน

การคำนวณขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนานั้น มักจะไม่สามารถแสดงดัชนีบ่งชี้ในเชิงตัวเลขที่แม่นยำที่เข้ากับสถานการณ์การท่องเที่ยวทุกสถานการณ์ได้ ดังนั้นขีดความสามารถของศักยภาพที่วางไว้ก่อนล่วงหน้า จึงต้องมีการนำมาปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับเวลาและสถานที่สำหรับประเทศในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกนั้น มีการศึกษาในเรื่องขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาอยู่น้อยมาก ขีดขั้นของศักยภาพที่ใช้อยู่มักจะรับมาใช้จากต่างประเทศ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการปรับให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในภูมิภาค

จากแนวคิดทฤษฎีเรื่องศักยภาพสามารถสรุปได้ว่า ศักยภาพ คือการนำความรู้ความสามารถมาดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวทางด้านการเกษตร หรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้

ตรงตามเป้าหมายภายใต้ขอบเขตที่กำหนด ได้แก่ การประเมินความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ประเมินขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในด้านกายภาพและชีวภาพ และการนำขีดความสามารถในการรองรับมาใช้ในพัฒนา

2.2 ทฤษฎีความต้องการ

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการพบว่า มีแนวคิด ดังนี้ Maslow (1970) กล่าวถึงสมมติฐานด้านความต้องการของมนุษย์ว่า บุคคลจะมีความต้องการไม่สิ้นสุด โดยเมื่อความต้องการหนึ่งได้รับการตอบสนองแล้ว ก็จะลดแรงขับเคลื่อนลง และจะมีความต้องการในลำดับขั้นที่สูงขึ้น โดยที่ Maslow ได้แบ่งลำดับขั้นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ออกเป็น 5 ขั้นคือ ความต้องการด้านร่างกาย ความต้องการด้านความปลอดภัย ความต้องการด้านสังคม ความต้องการการยกย่อง และความต้องการประสบความสำเร็จในชีวิต โดยจัดลำดับความสำคัญจากระดับต่ำไปยังระดับสูง โดยบุคคลจะแสวงหาความต้องการระดับต่ำก่อน เมื่อความต้องการได้รับการตอบสนองแล้ว บุคคลจะแสวงหาความต้องการในระดับที่สูงขึ้นต่อไป ถ้าความต้องการในระดับต่ำยังไม่ได้รับการตอบสนอง ความต้องการนั้นจะยังคงอยู่ สามารถอธิบายรายละเอียดของความต้องการในระดับต่างๆ ได้ดังนี้

2.2.1 ความต้องการด้านร่างกาย (Physiological Needs) เป็นระดับของความต้องการขั้นแรก ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐานและเป็นความต้องการเพื่อให้ชีวิตอยู่รอด ประกอบด้วยอากาศ น้ำ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค การพักผ่อน และความต้องการทางเพศ ซึ่งความต้องการทั้งหมดนี้เป็นความต้องการตามธรรมชาติของร่างกาย ถ้าความต้องการเหล่านี้ได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอแล้ว บุคคลจะมีความต้องการในระดับสูงขึ้นต่อไป

2.2.2 ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety Needs) จะเกิดขึ้นเมื่อความต้องการทางด้านร่างกายได้รับการตอบสนองแล้ว ในขั้นนี้บุคคลจะต้องการความปลอดภัยและความมั่นคง ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรม ความต้องการความปลอดภัยทางกาย เช่น ความมีระเบียบ ความมั่นคง ความคุ้มครอง ความต้องการมีสุขภาพดี ความต้องการเหล่านี้ทำให้เกิดสหภาพแรงงาน ความต้องการในบริการต่างๆ มากมาย เช่น การประกันชีวิต การดูแลสุขภาพความปลอดภัย การออมทรัพย์ การศึกษา และการฝึกอบรมวิชาชีพ เป็นต้น

2.2.3 ความต้องการทางสังคม (Social Needs) เป็นความต้องการด้านความรักความอบอุ่น มิตรภาพ ความรู้สึกที่ดีต่อกัน การมีส่วนร่วม และการยอมรับของสังคม ความต้องการด้านสังคมก่อให้เกิดการซื้อ เพื่อให้สังคมยอมรับตนเอง ตัวอย่างเช่น เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ สินค้าแฟชั่นต่างๆ การเป็นสมาชิกสโมสรหรือสมาคมต่างๆ เป็นต้น

2.2.4 ความต้องการการยกย่อง (Esteem Needs) เป็นความต้องการที่เกิดจากแรงกระตุ้นทั้งภายในและภายนอก เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและความมั่นใจแก่ตนเอง ความต้องการที่เกิดจากภายในจะสะท้อนถึงความต้องการของแต่ละบุคคลเพื่อการยอมรับส่วนตัว ส่วนความต้องการภายนอกจะเป็นความต้องการเพื่อการยกย่อง การมีชื่อเสียง และการเคารพนับถือจากบุคคลอื่น

2.2.5 ความต้องการประสบความสำเร็จในชีวิต (Self-actualization Needs) หรือความพึงพอใจส่วนตัว (Self-fulfillment) เป็นความปรารถนาของบุคคลที่จะตอบสนองศักยภาพของตนด้วยทุกสิ่งที่มีความสามารถและมีความต้องการจะเป็น เช่น ผู้ที่เป็นหัวหน้าพรรคการเมืองมีความสามารถและต้องการจะเป็นนายกรัฐมนตรี นักกีฬาทีมชาติมีความสามารถและต้องการเป็นนักกีฬา เหรียญทองโอลิมปิก เป็นต้น

นอกจากความต้องการ 5 ขั้นตอนข้างต้นแล้ว Maslow ได้จำแนกความต้องการอื่นๆ ที่สำคัญออกเป็นอีก 2 ชนิดคือ

ความต้องการด้านสุนทรียภาพ (Aesthetic Needs) เป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนที่ชอบความสวยงามและความรื่นรมย์ต่างๆ เพื่อความผ่อนคลายและสร้างความสุขให้ตนเอง ซึ่งการรับรู้ถึงความสวยงามหรือความสุนทรีย์ ของบุคคลจะมีความแตกต่างกันตามพื้นฐานของความคิดและวัฒนธรรมของบุคคล บุคคลย่อมเลือกสิ่งที่สามารถสร้างสุนทรียภาพให้แก่ตนเองได้มากกว่าก่อนสิ่งทีสร้างสุนทรียภาพได้น้อยกว่า

ความต้องการในการอยากรู้อยากเห็น (Curiosity Needs) เราสามารถกล่าวได้ว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับความอยากรู้อยากเห็น เช่น เด็กเล็กจะสงสัยและแหงนหัวลงไปใรู คนดูรูปด้านหนึ่งมักจะพลิกดูอีกด้านหนึ่งด้วย เป็นต้น ซึ่งการอยากรู้อยากเห็นหรือความสงสัยจะก่อให้เกิดการทดลองและการค้นพบทฤษฎีมากมายที่มีคุณค่า ความอยากรู้อยากเห็นเป็นเรื่องธรรมชาติ ไม่เพียงแต่เฉพาะมนุษย์เท่านั้น สัตว์อื่นอีกหลายประเภทที่มีความอยากรู้อยากเห็น จะเห็นได้ว่าความต้องการอยากรู้อยากเห็นจะสร้างความสนใจให้พยายามเสาะหาความจริง ดังนั้นการที่กลุ่มเป้าหมายมีความต้องการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ร่วมกับสถาบันอุดมศึกษาต่างประเทศจึงมีความต้องการและความคาดหวังหลักสูตรมากกว่าการศึกษาในประเทศ

การประเมินความต้องการจะเป็นจุดเริ่มต้นอย่างเป็นทางการของกระบวนการวางแผนและวางโครงการพร้อมๆ กับการประเมินทรัพยากรการจัดการ เช่น วัสดุ อุปกรณ์ ทักษะความรู้ความสามารถของตน เทคโนโลยีต่างๆ เวลา งบประมาณ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดการโครงการ เป็นต้น โดยมีวิธีการขั้นตอนหลากหลาย แต่โดยปกติ แล้วจะมีสูตรสำเร็จออกมาว่า “การประเมินความต้องการ คือ การเปรียบเทียบหาช่องว่างระหว่างสถานการณ์ที่คาดหวังกับสถานการณ์ปัจจุบันในประเด็นที่กำลังพิจารณา”

วิธีการประเมินความต้องการสามารถทำได้หลายวิธี วิธีที่ใช้กันโดยทั่วไป คือการตอบแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ วิธีที่ง่ายที่สุดในการที่บอกถึงความต้องการ คือ การแสดงให้เห็นถึงจำนวนร้อยละของคำตอบในแต่ละข้อ เพราะจะทำให้เห็นว่าความต้องการจะออกมาในลักษณะเช่นไร และจำสามารถทำความเข้าใจความต้องการและกำหนดวิธีการ/กิจกรรมเหล่านั้นได้ โดยข้อความเหล่านั้นจะเขียนขึ้นตามหลักเกณฑ์บางประการ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เครื่องมือที่ใช้ในการวัดความต้องการโดยภาษาที่ใช้ต้องชัดเจน ง่าย ไม่อ้อมค้อม เป็นโอกาสให้ผู้ตอบแทนแสดงออกได้เต็มที่ และกำหนดระดับความต้องการจากมากไปหาน้อย หรือน้อยไปหามาก

2.3 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากการทบทวนวรรณกรรมได้พบว่าแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ดังนี้ ฉัตรแก้ว (2545) กล่าวว่าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทั้ง 36 ศูนย์ ซึ่งตั้งในเขต 5 จังหวัดในภาคเหนือเกือบทั้งหมด ตั้งอยู่ในภูมิภาคที่งดงาม บนภูเขาสูงที่อากาศเย็นสบาย มีความหลากหลายในด้านชีวภาพและภูมิทัศน์ ผู้คนในเขตหมู่บ้านที่แต่ละศูนย์ดูแลประกอบด้วยชาวเขาหลายชนเผ่า ซึ่งแต่ละชนเผ่าก็มีวิถีชีวิต การแต่งกาย ศิลปะ วัฒนธรรม หัตถกรรม และพิธีกรรมที่งดงามต่างๆ กัน อีกทั้งมีผลผลิตของโครงการหลวงโดยเฉพาะพืชผัก ไม้ดอกและผลไม้เมืองหนาวที่แปลกไปจากที่อื่น ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ ซึ่งที่ผ่านมามูลนิธิโครงการหลวงอินทนนท์ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ รูปธรรมที่ปรากฏคือ ปี พ.ศ.2543 มูลนิธิโครงการหลวง ได้รับรางวัลจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในฐานะเป็นหน่วยงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดีเด่น อย่างไรก็ตามยังมีสถานีและหมู่บ้านในความรับผิดชอบของทุกศูนย์ที่มีศักยภาพสูงและสามารถพัฒนาศักยภาพขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพต่อไปได้ เอกสารฉบับนี้จึงประมวลเอาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางการเกษตร รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของแต่ละศูนย์มานำเสนอ เพื่อฉายให้เห็นภาพดังกล่าว และมีคุณค่าที่ท่องเที่ยวจะสามารถใช้เส้นทางนำไปร้อยต่อกันออกมาเป็นรายการท่องเที่ยวที่ประทับใจและหลากหลาย ซึ่งที่สุดคือการเพิ่มรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีแก่ราษฎรในพื้นที่ รวมทั้งก่อให้เกิดกระแสการอนุรักษ์ในเชิงการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

เทิดชาย (2551) กล่าวว่าการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-Tourism) เป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ วิถีชีวิตของเกษตรกร ผสมผสานกับกิจกรรมต่างๆ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถท่องเที่ยวในชุมชนเกษตร เพื่อเรียนรู้และศึกษาประสบการณ์ด้านเกษตรกรรม นับเป็นการท่องเที่ยวอีกแบบหนึ่งที่ได้ทั้งความรู้และประสบการณ์นำไปประยุกต์ใช้หรือประกอบอาชีพได้ เหนืออื่นใดคือการที่ได้หวนกลับมาค้นหา เรียนรู้ เข้าใจ

ภาคภูมิใจกับอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นรากฐานของสังคมไทยที่เปี่ยมด้วยคุณค่า ภายใต้แนวคิดปรัชญา องค์ความรู้ ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเกษตรกรไทย ได้สัมผัสกับวิถีชนบท ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่หลากหลาย จากวิถีชีวิตดั้งเดิมถึงการใชีวิตที่มีเทคโนโลยีขั้นสูง ท่ามกลางทัศนียภาพของธรรมชาติที่สวยงามที่บริหารจัดการโดยเกษตรกรและชุมชน มีความประทับใจที่เกิดจากการได้ชมชม ถ่ายรูป ซื้อผลิตภัณฑ์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ก่อให้เกิดความรู้ ทักษะประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดรายได้แก่ชุมชนจากการจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์แปรรูปและการบริหาร “การท่องเที่ยวเชิงเกษตร” เป็นการบูรณาการความรู้ด้านท่องเที่ยวเกี่ยวกับความรู้ทางด้านเกษตรเข้าด้วยกัน ทำให้การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่ได้รับการผลักดันให้เกิดขึ้นเพื่อยกระดับภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืนได้ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่การเกษตรในระยะยาว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2551) ได้จัดกิจกรรมหนึ่งใน Amazing Thailand คือ การเกษตรไทย หรือ Amazing Agricultural Heritage ซึ่งแบ่งเป็นกิจกรรมย่อยๆ ดังนี้

1) การทำนา (Rice Cultivation) การทำนาปี การน่านาปรัง การทำนาหว่านน้ำตม การทำนาขั้นบันได พิพิธภัณฑข้าว ความรู้เรื่องข้าวสายพันธุ์ต่างๆ ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว วัฒนธรรมการกินข้าวไทย เป็นต้น

2) การทำสวนไม้ตัดดอก (Cutting Flowers) การทำสวนดอกไม้เพื่อตัดดอกขายทุกชนิด เช่น สวนกุหลาบ ฟาร์มกล้วยไม้ สวนไม้ดอกไม้ประดับนานาชนิด ไม้กระถางทุกประเภท รวมถึงไร่ทานตะวัน

3) การทำสวนผลไม้ (Horticulture) การทำสวนผลไม้ทุกประเภท รวมทั้งการทำสวนเกษตร การทำเกษตรแผนใหม่ การทำสวนผสม รวมถึงการทำสวนยางพารา สวนไผ่ สวนปาล์ม

4) การทำสวนครัวสวนผัก (Vegetables) การปลูกพืชผักสวนครัวทุกประเภท รวมถึงการทำไร่ผัก ไร่ถั่ว ไร่ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ไร่พริกไทย เป็นต้น

5) การทำสวนสมุนไพร (Herbs) การปลูกพืชสมุนไพรนานาชนิด เพื่อใช้เป็นอาหารเสริม พืชผักสวนครัวข้างบ้าน เพื่อใช้เป็นเครื่องดื่ม เพื่อใช้เป็นเครื่องสำอาง และเพื่อใช้ในการแพทย์แผนไทย

6) การทำฟาร์มปศุสัตว์ (Animal Farming) การเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์เศรษฐกิจนานาชนิด อาทิ การเลี้ยงไหม การทำฟาร์มผึ้ง การทำฟาร์มปลาดุก การเลี้ยงหอยแมลงภู่ หอยตะไกร หอยแครง หอยนางรม ฟาร์มจระเข้ บางแห่งเพาะขยายพันธุ์สัตว์ป่าหายาก เช่น ฟาร์มนกยูง ฟาร์มไก่ฟ้า ฟาร์มกวาง รวมถึงสวนงูของสภากาชาดไทยด้วย

7) งานเทศกาลผลิตภัณฑ์ต่างๆ (Festival) การจัดงานเพื่อส่งเสริมการขายผลิตผลทางการเกษตร เมื่อถึงฤดูที่พืชผลเหล่านั้นออกชุก อาทิ มหกรรมไม้ดอกไม้ประดับ งานเทศกาลลีนจี เทศกาลลำไย เทศกาลกินปลา เป็นต้น

สรุปแนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นการท่องเที่ยวที่เดินทางไปยังพื้นที่เกษตรต่างๆ และเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่นำเอาวิถีชีวิตวัฒนธรรม ประเพณี การประกอบอาชีพของเกษตรกร ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาผสมผสาน ด้วยระบบการบริหารจัดการทรัพยากรที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน อันก่อให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายองค์ความรู้ของเกษตรกรนำไปสู่การถ่ายทอดภูมิปัญญาและเทคโนโลยีแก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไป ทำให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมและยังทำให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้กระบวนการผลิตทางการเกษตรอีกด้วย และจังหวัดเชียงใหม่ก็ยังมีเอกลักษณ์เป็นการเกษตรที่เกี่ยวกับพืชเมืองหนาวเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้ผู้สนใจมีโอกาสใกล้ชิดธรรมชาติ นอกจากการท่องเที่ยวแล้ว การท่องเที่ยวเชิงเกษตรก็ยังรวมไปถึงที่พักที่มีเอกลักษณ์ประจำถิ่น และของฝากของที่ระลึกอีกด้วย ปัจจุบันก็มีกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้นักท่องเที่ยวได้เลือกสรรมากมาย จึงเป็นทางเลือกที่หลากหลายให้แก่ักท่องเที่ยว สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาภาคเหนือที่มาส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งประเด็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาภาคเหนือมีดังนี้

ยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคเหนือ

- 1) สนับสนุนการสร้างมูลค่าเพิ่มของฐานการผลิต ที่มีความหลากหลาย คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรฯ และสิ่งแวดล้อม เพื่อคงความเป็นฐานเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน
- 2) ยกระดับการค้าและบริการให้ได้มาตรฐาน ท้นต่อการเปลี่ยนแปลงของกระแสตลาด เน้นการพัฒนาบุคลากร โครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวก
- 3) พัฒนาเมืองศูนย์กลางความเจริญและเมืองชายแดน เพื่อรองรับการเชื่อมโยงในระดับนานาชาติ
- 4) พัฒนาคมนและสังคมให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงมีความมั่นคง และอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน
- 5) พัฒนาศักยภาพของสถาบันครอบครัวและชุมชนให้มีความเข้มแข็งในการพัฒนาที่นำไปสู่การพึ่งตนเอง มีภูมิคุ้มกันตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 6) บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เน้นการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์อย่างสมดุล รวมทั้งเตรียม การป้องกันและรับมือกับภัยธรรมชาติ

ซึ่งจากยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคเหนือได้นำไปสู่ประเด็นยุทธศาสตร์ระดับจังหวัดในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร โดยสร้างความหลากหลาย และการบริหารจัดการสมัยใหม่

หลังจากนั้นรัฐบาลชุดปัจจุบันยังได้นำแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยใช้แนวพระราชดำริ “เศรษฐกิจ พอเพียง” และ “เศรษฐกิจชุมชน พึ่งตนเอง” ร่วมกับ มาตรการการดำเนินงานตามนโยบายแก้ไขปัญหาความยากจนที่รัฐบาลกำหนด ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแนวคิดด้านการท่องเที่ยวนำมาสู่การปฏิบัติในนโยบายและกิจกรรมในระดับท้องถิ่น

ผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

พรพิมล (2551) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทและมีผลกระทบต่อประเทศชาติและประชากรเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมที่ใกล้ชิดกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ กิจกรรมการเดินทางท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมส่วนบุคคลที่มีการพัฒนาการมาเป็นลำดับ จนเป็นกิจกรรมที่มีระบบ ประกอบด้วยธุรกิจหลายประเภท ธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรง ได้แก่ ธุรกิจที่พักแรม ธุรกิจภัตตาคารและร้านอาหาร ธุรกิจการจัดนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ธุรกิจการขนส่งและธุรกิจการจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก ความสำคัญของธุรกิจเหล่านี้คือการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวโดยตรง จึงจำเป็นต้องใช้แรงงานด้านบริการมากที่สุด สำหรับธุรกิจที่เกี่ยวข้องทางอ้อม ได้แก่ การผลิตสินค้าทางด้านการเกษตรกรรม สินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านและอื่นๆ เพื่อนำมาผลิตสินค้าที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงเป็นแหล่งที่มาของเงินตราต่างประเทศที่สำคัญยิ่งก่อให้เกิดการลงทุน สร้างงานสร้างอาชีพ กระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่น ให้รายได้แก่รัฐในรูปแบบการค้า และก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ

ดังนั้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงมีบทบาท ความสำคัญ และมีผลกระทบทั้งในต่อชุมชนและสังคมหลายประการดังนี้

ผลกระทบในแง่เศรษฐกิจ

ผลกระทบในแง่บวก

- 1) สร้างรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศเป็นจำนวนมากในแต่ละปี มากกว่ามูลค่าการส่งสินค้าออกที่สำคัญอย่างอื่น
- 2) เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ธุรกิจที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงถึงอุตสาหกรรมอื่นๆ เกิดการซื้อขายทั้งทางตรงและทางอ้อม
- 3) สร้างเสถียรภาพให้กับดุลชำระเงินของประเทศ โดยที่ดุลการท่องเที่ยวเกินดุลและสามารถนำไปชดเชยการขาดดุลการค้าได้ อันจะทำให้ดุลการชำระเงินของประเทศดีขึ้น

4) เพิ่มผลผลิตของอุตสาหกรรมและหัตถกรรมแขนงต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะด้านเกษตรกรรม เนื่องจากมีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามา ก็ทำให้มีความต้องการบริโภคสินค้ามากขึ้นและมีการจับจ่าย เพื่อซื้อสินค้าต่างๆ อาทิ ของฝากของที่ระลึก ภายในประเทศหรือท้องถิ่นนั้นๆ

5) เพิ่มการจ้างงานทั้งทางตรงและทางอ้อม อัตราการจ้างงานสูงขึ้นทำให้ฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น สร้างงานสร้างอาชีพให้แก่คนท้องถิ่น ลดปัญหาการว่างงาน

6) เพิ่มรายได้ประชาชาติโดยรวมเนื่องจากรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากเงินค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวทำให้เกิดผลของตัวทวีประมาณ 3.5 เท่าของค่าใช้จ่ายรอบแรกในเวลา 1 ปี ซึ่งเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่บุคคลอื่นหรือกิจกรรมอื่นต่อเนื่องกันไป

7) เป็นตัวเร่งให้เกิดการพัฒนาชนบทอย่างรวดเร็ว เนื่องจากรายได้จากการท่องเที่ยวกระจายไปสู่ท้องถิ่นชนบท แหล่งท่องเที่ยวทำให้วิถีชีวิตของประชาชนในชนบทดีขึ้น เนื่องจากการลงทุนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นการลงทุนต่ำแต่ก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนเร็วและเป็นเวลา

8) เพิ่มการลงทุนภายในประเทศ โดยเฉพาะการสร้างสาธารณูปโภคและการประกอบการองค์ประกอบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อาทิ ธุรกิจที่พักและอื่นๆ

9) รัฐบาลได้รับรายได้จากการจัดเก็บภาษี จากการเพิ่มผลผลิตสินค้า และการบริการทางการท่องเที่ยว การนำเข้าสินค้า ตลอดจนภาษีที่ได้จากการประกอบธุรกิจ

ผลกระทบในแง่ลบ

1) ความไม่สมดุลในการลงทุน โดยเฉพาะการลงทุนเพื่อพัฒนา จำเป็นต้องนำเข้าสินค้าที่ผลิตเองไม่ได้มาใช้ในธุรกิจท่องเที่ยว ต้องลงทุนในการสร้างหรือปรับปรุงสาธารณูปโภคที่จำเป็นต่อการท่องเที่ยว เช่น ถนน สนามบิน ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีการลงทุนโดยบริษัทข้ามชาติของโรงแรมต่างๆ ทำให้เกิดการดึงมูลค่ากำไรออกไปนอกประเทศ และการลงทุนอาจสูญเปล่า เนื่องจากความต้องการของนักท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไม่สม่ำเสมอ อาทิเช่น การเข้าพักโรงแรมและการใช้บริการการท่องเที่ยวอื่นๆ เป็นไปตามฤดูกาลของการท่องเที่ยว

2) ปัญหาราคาสินค้า ค่าครองชีพ และราคาที่ดินในแหล่งท่องเที่ยวสูงเกินกว่าที่ควรเป็น

3) เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพและการจ้างงาน เกิดการเปลี่ยนอาชีพจากอาชีพเกษตรกรรมมาทำงานในธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งเมื่อหมดฤดูกาลท่องเที่ยวแล้วอาจเกิดปัญหาการว่างงานได้

4) เกิดการจ้างแรงงานจากต่างประเทศและต่างถิ่นเข้ามาทำงานในระดับสูง เนื่องจากคนในท้องถิ่นอาจขาดความชำนาญ ขาดทักษะและความสามารถเฉพาะบางด้านอาจไม่เพียงพอ ดังนั้นจึงดูเหมือนว่าคนต่างถิ่นมาแย่งงานและอาชีพไป

ความสำคัญและผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีต่อสังคม

ผลกระทบแง่บวก

- 1) สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างคนต่างท้องถิ่นกัน และระหว่างประเทศการท่องเที่ยว เป็นสื่อนำไปสู่สันติภาพ (Tourism : Passport to Peace)
- 2) มีการพัฒนาระดับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นและสังคมให้สูงขึ้น จากการเลียนแบบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของนักท่องเที่ยวที่สะดวกสบายกว่า และการท่องเที่ยวช่วยให้เกิดมีรายได้อย่างทั่วถึง
- 3) เป็นการสร้างภาพพจน์ที่ดีของประเทศในระดับนานาชาติ และเป็นการช่วยสร้างความมั่นคงทางด้านการค้าในต่างประเทศ และการลงทุนอีกด้วย
- 4) ตอบสนองความต้องการทางจิตใจของคนในสังคม ที่ได้มีโอกาสเดินทางท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เป็นการช่วยลดภาวะความตึงเครียดของสังคมทางอ้อมอีกด้วย
- 5) เกิดความสามัคคีในสังคม ความตื่นตัวในเรื่องของการช่วยกันอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศิลปวัตถุ โบราณสถาน และสิ่งแวดล้อมของสังคมนั้น ๆ

ผลกระทบในแง่ลบ

- 1) เกิดการเปรียบเทียบในด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ระหว่างประชาชนในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว อาจทำให้เกิดความรู้สึกแตกต่างหรือไม่เท่าเทียม ซึ่งทำให้เกิดการมุ่งหวังเอากำไรจากนักท่องเที่ยว ทำให้ขาดความมีน้ำใจ
- 2) เกิดปัญหาชุมชนแออัดในแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากมีการสร้างที่พักอาศัยและสาธารณูปโภคต่างๆ มากขึ้น
- 3) เกิดปัญหาอาชญากรรมขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากอัตราค่าครองชีพที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ความไม่ปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว เกิดการฉ้อฉล ซิงทรัพย์นักท่องเที่ยว
- 4) เกิดปัญหาการขายบริการทางเพศแพร่หลายเพิ่มขึ้น การขยายตัวของสถานบันเทิง เรืองรมย์ต่างๆ ทำให้เยาวชนละทิ้งการศึกษา เกิดปัญหาช่องว่างภายในครอบครัว ปัญหายาเสพติด และอื่นๆ จะตามมา ถึงแม้ว่าปัญหาเหล่านี้จะเกิดจากรากฐานทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นเอง แต่เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามามากขึ้นปัญหาเหล่านี้ก็อาจจะทวีขึ้น

ความสำคัญและผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีต่อวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น

ผลกระทบในแง่บวก

1) เกิดการอนุรักษ์ศิลปวัตถุ ศิลปกรรมและโบราณสถานต่างๆ ทั้งในด้านการคงสภาพศิลปะอนุรักษณ์โบราณสถานและการสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัยแบบใหม่ๆ ที่มีคุณค่า อนุรักษ์และสนับสนุนช่างฝีมือต่างๆ

2) เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นชาติ ภูมิใจในความเป็นมาอันเก่าแก่ ห่วงแหนและรักษาไว้ ในความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและของชาติ

3) เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ให้สามารถสืบทอดไปยังอนุชนรุ่นหลัง

ผลกระทบในแง่ลบ

1) ความประณีตทางศิลปะเสื่อมลง เนื่องจากการสร้างเลียนแบบหรือผลิตศิลปวัตถุที่ขาดคุณค่าทางศิลปะเพื่อหวังผลทางการค้า เกิดการนำเอาวัฒนธรรมมาทำการค้า (Commercial Art)

2) เกิดการทำลายศิลปวัตถุโบราณสถานต่าง ๆ ทั้งเจตนาและรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น การยึดพื้นที่บางส่วนมาทำเป็นร้านค้า การลักลอบขุดโบราณวัตถุ การทำลายและขโมยศิลปวัตถุ เป็นต้น

3) เกิดการบุกรุกโบราณสถานและศาสนสถาน

4) เกิดการเอาศาสนา ความเชื่อมาทำการค้า อาทิ การสร้างโรงแรมในลักษณะของวัด เป็นต้น

5) เกิดการเคลื่อนย้ายที่ของงานศิลปะ งานหัตถกรรมที่มีเฉพาะถิ่น ไปในที่ต่างถิ่นเพื่อการค้า เช่น งานฝีมือ หนึ่งงานศิลปะพื้นบ้านของจังหวัดเชียงใหม่ถูกวางขายที่ภูเก็ตและพัทยา บ้านที่เชียงใหม่แต่สได์ล้าบาลี เป็นต้น เหล่านี้ทำให้ความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปท้องถิ่นสูญสิ้นและด้อยค่า

ความสำคัญและผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผลกระทบในแง่บวก

1) เกิดความรู้สึกระหนักและเห็นคุณค่าของธรรมชาติ ช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2) ก่อให้เกิดการพัฒนาและปรับปรุงสภาพตัวเมืองให้มีสิ่งแวดล้อมที่ดีและสวยงาม ช่วยกันรณรงค์เพื่อป้องกันปัญหาการเสื่อมถอยของสภาพเมือง

3) เกิดกลุ่มเครือข่ายในด้านการจัดการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการฟื้นฟูอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งในส่วนภูมิภาคและระดับชาติ

4) เกิดกระแสอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมขึ้นกับประชาคมโลก นำไปสู่การออกกฎระเบียบและเกิดการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชน

ผลกระทบในแง่ลบ

ปัจจุบันทั่วโลกและเมืองไทยกำลังประสบปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในชั้นวิกฤต ซึ่งสาเหตุเกิดจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ อาจทำเพื่อหวังผลกำไรในการใช้พื้นที่ประกอบธุรกิจ เช่น ทำลายป่าไม้ ชายหาด เพื่อสร้างที่พักแรมสำหรับนักท่องเที่ยว ฯลฯ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทและความสำคัญต่อประเทศชาติและประชากรในหลายๆ ทาง ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ ช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ผลทางลบที่ได้รับจะน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับอุตสาหกรรมอื่นที่เป็นลักษณะการผลิต อย่างไรก็ตามการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบและมีการร่วมมือกันทุกฝ่ายทั้งภาครัฐบาลและเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากชุมชน ซึ่งอยู่ในพื้นที่และต้องได้รับผลกระทบโดยตรง

ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่เป็นปัญหาต่อสิ่งแวดล้อม ได้แก่

1) ปัญหาน้ำเสีย ในแหล่งท่องเที่ยวตามเมืองใหญ่ๆ เช่น เชียงใหม่ พัทยา ภูเก็ต ล้วนประสบปัญหาน้ำเสียล้นเมือง เนื่องจากการบริโภคของนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่หลั่งไหลเข้ามาในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ

2) ปัญหาน้ำเสีย และน้ำสะอาดไม่เพียงพอในแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาน้ำเน่าเสียและขาดแคลนน้ำบริโภคนับวันจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น เช่น กรณีเกาะภูเก็ต เกาะเสม็ด เชียงใหม่และเมืองท่องเที่ยวอื่นๆ เป็นต้น

3) ปัญหามลภาวะทางอากาศ เนื่องจากการใช้พลังงานและเชื้อเพลิงในการเดินทาง อีกทั้งปัญหาทางด้านสภาพการจราจร ทำให้อากาศในเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ มีค่าทางมลพิษเกินกว่ามาตรฐานกำหนด

4) ปัญหากิจกรรมจากการท่องเที่ยวที่สร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม อาทิ กิจกรรมเดินได้ทะเล (Sea Walking) ปัญหาบุกรุกที่สาธารณะ และอุทยานแห่งชาติ อาทิ กรณีเกาะเสม็ด เขาเจ็ยว เป็นต้น

5) ปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเฉพาะกรณีที่เป็นโครงการขนาดใหญ่ จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง ส่วนมากเป็นโครงการของรัฐบาลและทำในกรณีเร่งด่วนพิเศษ (Fast Track) โดยที่หลายโครงการไม่มีการทำประเมินผลกระทบด้านสังคม (SIA) และสิ่งแวดล้อม (EIA) อาทิ โครงการพัฒนาเกาะช้าง โครงการไนท์ซาฟารี โครงการราชพฤกษ์ เป็นต้น

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development)

ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เทพนม และสวิง (2540) กล่าวว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนว่าหมายถึง การพัฒนาที่ก่อให้เกิดสมดุล ระหว่างเศรษฐกิจกับรูปภาพชีวิตของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

นับตั้งแต่หลังปฏิวัติอุตสาหกรรมและการปฏิวัติสีเขียวเป็นต้นมา แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของหลายๆ ประเทศในโลกรวมทั้งประเทศไทย ได้มุ่งไปที่การพัฒนาเศรษฐกิจจนกระทั่งในที่สุดนำไปสู่สภาพแวดล้อมและสังคมที่เสื่อมโทรม ดังนั้นจึงเกิดแนวความคิดในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเชื่อว่าหากจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องเหมาะสมแล้ว การอยู่ดีกินดี ความมั่นคงของสังคมมนุษย์จะเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้การพัฒนาจะอยู่ภายใต้ขีดจำกัดของระบบนิเวศ

ปรีชา (2538) สรุปว่ามีค่านิยมของการพัฒนาอย่างยั่งยืนอยู่ 3 แนว ดังนี้

1) ค่านิยมแนวสังคม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสนองความต้องการพื้นฐานอย่างต่อเนื่องซึ่งมนุษย์ทุกคนต้องได้รับการบำบัด อาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย ในขณะที่เดียวกันก็หมายถึง การสนองความต้องการระดับสูงด้วย เช่น ความมั่นคง เสรีภาพ การศึกษา การมีงานทำ การพักผ่อน ความยั่งยืนทางสังคมอาจจะเน้นเรื่องการสนองความต้องการขั้นต่ำของมวลชนที่ยากไร้ หรืออาจจะเน้นเรื่องการส่งเสริมความสุขสมบูรณ์ของมวลชนส่วนใหญ่ เป้าหมายสำคัญที่สุดของแนวนี้ คือ การรักษาคุณภาพชีวิตให้มีระดับสูงอย่างยาวนาน

2) ค่านิยมแนวเศรษฐกิจ หมายถึง เศรษฐกิจที่ขยายตัวอย่างยั่งยืนยาวนานในอัตราที่สูง (Sustainable Growth) นักเศรษฐศาสตร์สีเขียว (Green Economic) มีแนวคิดอีกแบบคือ เศรษฐกิจที่คำนึงถึงระบบนิเวศและโลกธรรมชาติ คุณค่าทางชีวิตจิตใจสำคัญกว่าความเจริญทางเศรษฐกิจ

กล่าวโดยสรุป มีหลายวิถีทางสำหรับการนิยามคำว่า ความยั่งยืน หรือ Sustainability มีปัจจัยที่สำคัญๆ หลายประการที่รวมกันแล้วทำให้เรามองเห็นภาพของความยั่งยืน คือ

- 1) ความสามารถในการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้ในโลก
- 2) การรักษาทรัพยากรชีวภาพให้ดำรงอยู่ในระยะยาว
- 3) การรักษาระดับประสิทธิภาพการผลิตของระบบเกษตร
- 4) การมีจำนวนประชากรที่คงที่
- 5) การให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตแบบมีขีดจำกัด
- 6) การสร้างระบบพึ่งตนเองและองค์กรขนาดเล็ก
- 7) การรักษาคุณภาพอย่างต่อเนื่องในระบบเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

จากคำนิยามและความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืนดังกล่าว จะพบว่าการพัฒนาแบบยั่งยืนจะครอบคลุมหลักการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1) การประเมินค่าสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาแบบยั่งยืนจะให้ความสำคัญก่อนข้างสูงมากแก่การประเมินค่าของสิ่งแวดล้อม

ทางธรรมชาติ อันเนื่องมาจากเหตุผลว่าระบบนิเวศ คือ ระบบที่หล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ การรักษาธรรมชาติคือ การรักษาคุณภาพชีวิตมนุษย์

2) การขยายมิติของกาลเวลา

การพัฒนาแบบยั่งยืนเกี่ยวข้องกับเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในช่วงระยะสั้นที่ฝ่ายการเมืองสามารถวางนโยบายเพื่อปฏิบัติได้ (5 ปี หรือ 10 ปี) ในขณะที่เดียวกันเราต้องมองไปให้ไกลถึงอนาคตของชนรุ่นหลังเราหรือ ไปไกลกว่านั้น

3) ความเสมอภาคและความยุติธรรม

การพัฒนาแบบยั่งยืนเน้นการสนองความต้องการของกลุ่มชนผู้ยากไร้ที่สุดในสังคม และการปฏิบัติอย่างยุติธรรมต่อชนรุ่นอนาคต คือ ไม่ทอดทิ้งพวกเขาให้ตกอยู่ในความทุกข์ยากมากขึ้น ถ้าเป็นไปได้ก็ให้พวกเขามีระดับความเป็นอยู่พอ ๆ กับพวกเราในยุคปัจจุบัน

การพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นแนวทางที่กำลังได้รับการยอมรับและขยายเข้าสู่การพัฒนาการท่องเที่ยว การพัฒนาแบบยั่งยืนมักมีข้อขัดแย้งกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมีแนวคิดในการสนับสนุนการใช้อย่างชาญฉลาดและการอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อการรักษาไว้ให้สามารถใช้ได้ยาวนานที่สุด

การท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้องในแง่ของกิจกรรมที่ขึ้นต่อคุณภาพของมนุษย์ ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถแยกตัวออกจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ดังนั้นการเติบโตอย่างรวดเร็วของการท่องเที่ยว จึงมีส่วนสำคัญในการทำลายหรือลดคุณค่าของทรัพยากรลง

ศรีธัญ (2540) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง “การพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีลักษณะของการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่ดี ได้เข้าใจคุณค่าอันสูงส่งของวัฒนธรรมนั้น จะเป็นสิ่งก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ให้คนไทยมีความรู้มากขึ้น ได้รายได้จากความรู้ และนักท่องเที่ยวได้อุดลประโยชน์จากพุทธศาสนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้มีคุณภาพของการพัฒนาเกิดขึ้น”

พิเศษ (2538) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า หมายถึง “การท่องเที่ยวที่มีได้ทำลายทรัพยากรท่องเที่ยวให้หมดเปลืองหรือหมดไป ยังคงเป็นทรัพยากรที่ดึงดูดใจให้มีการท่องเที่ยวไม่มีวันหมดสิ้น”

บุญเลิศ (2542) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวของกลุ่มใหญ่และกลุ่มเล็กที่มีการจัดการอย่างดีเยี่ยม เพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย ธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มีผลกำไรอย่างเป็นธรรม ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสม โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมสม่ำเสมออย่างเพียงพอ แต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดหรือไม่มีเลยอย่างยั่งยืน

ศรีพร (2536) ได้ให้แนวคิดการพัฒนการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ 6 องค์ประกอบคือ

1) องค์ประกอบด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค โดยพยายามส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างจริงจังก่อน แล้วจึงพัฒนาสู่การท่องเที่ยวระหว่างประเทศอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันถึงความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างจำนวนนักท่องเที่ยวกับระบบสาธารณสุขปโลกที่มีอยู่

2) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น (Local Participation) โดยพยายามส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมการตัดสินใจในโครงการต่างๆ ที่จะผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

3) องค์ประกอบด้านขอบเขตของการพัฒนาการท่องเที่ยว (Scale of Tourism Development) โดยพยายามพิจารณาอย่างรอบคอบถึงขอบเขตที่เหมาะสมของการพัฒนาและให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ทั้งนี้ควรพยายามผลักดันให้การท่องเที่ยวได้รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่นั้นๆ

4) องค์ประกอบด้านการใช้วัสดุและผลผลิตจากท้องถิ่น (Local Product) โดยพยายามสนับสนุนการใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นในการก่อสร้าง ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากผลผลิตต่างๆ ของคนท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยลดการค้านำเข้าจากต่างประเทศได้ทางหนึ่ง และเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับคนท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย

5) องค์ประกอบด้านการกระจายรายได้ (Income Distribution) โดยพยายามให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นรูปแบบที่จะนำรายได้เข้าท้องถิ่นนั้นให้มากที่สุด เพื่อประโยชน์ระยะยาวของชุมชน

6) องค์ประกอบด้านการจ้างงาน (Employment) โดยพยายามให้คุณภาพของงานสำหรับคนในท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว กล่าวคือ มุ่งส่งเสริมรูปแบบของงานที่มีความน่าสนใจและได้รับผลตอบแทนสูง

ศรีณย์ (2540) ได้ให้แนวคิดการพัฒนการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ 7 ประการคือ

- 1) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางศาสนามต่าง ๆ แก่ลูกหลาน
 - 2) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องมีการอบรมให้เห็นความสำคัญและความเป็นมาของวัฒนธรรมทางศาสนาม รวมถึงโบราณสถานวัตถุในท้องถิ่นนั้น
 - 3) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องปฏิบัติและร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุในอย่างต่อเนื่อง
 - 4) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องร่วมกันฟื้นฟูอย่างเต็มที่หากสิ่งดังกล่าวข้างต้นถูกปล่อยปะละเลย
 - 5) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะต้องประสานกับรัฐในการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักและสนใจแก่คนทั่วไป
 - 6) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องปฏิบัติตนเป็นเจ้าของบ้านที่ดี และใฝ่หาความรู้เพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอ
 - 7) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องพัฒนาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นให้เอื้ออำนวยต่อการท่องเที่ยวให้สมบูรณ์
- นรินทร์ (2539) ได้ให้แนวความคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ 6 ประการ คือ
- 1) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องมีการวางแผนในลักษณะแผนรวมมากขึ้น โดยการวางแผนนั้นต้องมีความรับผิดชอบต่อความต้องการด้านสังคม วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น และการส่งเสริมการท่องเที่ยว
 - 2) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องมีการปรึกษาหารืออย่างเป็นทางการโดยมากขึ้น โดยนำแนวคิดข้อแตกต่างทางทัศนคติของแต่ละคน ทั้งฝ่ายรัฐบาล ชุมชนท้องถิ่น ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวมาก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการวางแผนพัฒนาท่องเที่ยว
 - 3) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ทางสถาบันใหม่ โดยไม่ควรรังควานนักท่องเที่ยวทั้งหมดให้เดินทางมาในช่วงเดียวกัน โดยเฉพาะในช่วงฤดูท่องเที่ยว
 - 4) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสามารถวัดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมต่อการพัฒนาทางด้านกายภาพ สังคมและวัฒนธรรม โดยการพัฒนาจะต้องป้องกันสิ่งแวดล้อมไว้ให้ดึงดูดนักท่องเที่ยวตลอดไป
 - 5) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสามารถวัดผลกระทบทางเศรษฐกิจของการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยการพัฒนาคควรก่อให้เกิดการจ้างงานและได้รับผลตอบแทนอย่างงามจากการลงทุน เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นตัวจัดสรรผลดีทางเศรษฐกิจไปสู่ชุมชนท้องถิ่น และให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการส่งเสริมช่วยเหลือด้านพัฒนาการท่องเที่ยว

6) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสามารถกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการพัฒนาแบบยั่งยืนจะต้องไม่มีผลเสียต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในอนาคต จึงต้องกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสม เพื่อเป็นตัวนำไปสู่กิจกรรมที่หลากหลายทางเศรษฐกิจและสร้างความสนใจแก่นักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชม

สรุปจากแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมนั้นเป็นแนวทางหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กล่าวคือ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีลักษณะสำคัญอยู่ 6 ประการดังต่อไปนี้ คือ

- 1) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภททั้งหลายท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ ประเพณี กิจกรรม
- 2) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว
- 3) เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว
- 4) เป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม
- 5) เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนยาว
- 6) เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น และคืนประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นด้วย

ดังนั้นแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเกษตรในหมู่บ้านปางบง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนอีกต่อไป

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนวรรณกรรมไม่พบงานวิจัยเรื่องศักยภาพและความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนบ้านปางบง ตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ แต่พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

คมสัน (2545) ศึกษาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษา ชุมชนลำน้ำว่า อำเภอมะเจิม จังหวัดน่าน ผลการศึกษาพบว่า ศักยภาพของชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างต่ำ โดยจำแนกในแต่ละด้านได้ดังนี้ 1) ศักยภาพในการรักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอยู่ในระดับปานกลาง 2) ศักยภาพในการบริหารจัดการอย่างมี

ส่วนร่วมอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากการบริการนักท่องเที่ยวถูกผูกขาดจากกลุ่มนายทุน 4) ศักยภาพการจัดสรรผลประโยชน์และรายได้จากการท่องเที่ยวอยู่ในระดับต่ำเนื่องจากรายได้น้อยและไม่แน่นอน

มธุรส (2543) ศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว กรณีชุมชนไทยทรงดำ บ้านเขาย้อย ตำบลเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษาพบว่า ชาวไทยทรงดำมีศักยภาพในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยพบว่าศักยภาพของชุมชนคือ การรวมกลุ่มทำงานของสมาชิกโครงการ ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่สะท้อนถึงความเป็นชุมชนเดียวกัน ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมชุมชนที่สามารถเกิดการสืบทอดและถ่ายทอด ปัจจัยที่มีผลในการทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพประกอบด้วย 1) วัฒนธรรมชุมชนที่มีความเข้มแข็ง 2) การพึ่งตัวเองของชุมชน และ 3) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตั้งแต่ระดับของการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจนถึงระดับผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก

คารุณี (2543) ศึกษาศักยภาพของชุมชนม้งในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาบ้านน้ำเค ต.บดช้างน้อย อ.เกอpong จ.พะเยา ในมิติทางสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรและวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากการศึกษาพบว่าชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง มีวิถีการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ ทั้งในด้านการดำรงชีพ ความเชื่อ และการประกอบอาชีพ มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานในป่าเขา ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่ดีมีภูมิประเทศสวยงาม นอกจากนี้ยังมีจุดเด่นทางวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างจากสังคมอื่นๆ สิ่งเหล่านี้จึงทำให้ชาวไทยภูเขาเผ่าม้งมีศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

พนิตตา (2544) ศึกษาศักยภาพของชุมชนบ้านห้วยฮี้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์ กรณีบ้านห้วยฮี้ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนมีการแบ่งโครงสร้างขององค์กรและมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันอย่างดี ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถสั่งการและชักชวนให้สมาชิกชุมชนร่วมกันทำงานให้สำเร็จได้ในเชิงกายภาพ เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่บนที่สูง ทำให้ได้เปรียบในแง่ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงความหลากหลายในพันธุ์พืชและสัตว์ ซึ่งเป็นจุดขายที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงสรุปได้ว่าชุมชนบ้านห้วยฮี้ มีศักยภาพหลายประการในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์อย่างสมบูรณ์ได้

นิฐริน (2544) ศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า อุทยานแห่งชาติภูจองนายอยมีศักยภาพพื้นที่ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ และด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสูงเหมาะสมต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่วนด้านกิจกรรมการ

ท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งแวดล้อมศึกษามีศักยภาพปานกลาง และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวมีศักยภาพต่ำ

นัก (2545) ศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว กรณีศึกษาเวียงท่ากาน ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนต้องการเข้ามามีส่วนร่วมปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ และมาตรฐานการท่องเที่ยวที่ได้วางไว้แล้ว โดยเฉพาะต้องการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือด้านแรงงานในการพัฒนา แต่ไม่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาวางแผน และกำหนดกฎเกณฑ์หรือมาตรการที่ใช้สำหรับการท่องเที่ยว ไม่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐบาล ไม่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวกับผลประโยชน์เงินทองของหมู่บ้าน ไม่ต้องการร่วมเป็นคณะกรรมการหรือคณะทำงาน และต้องการประเมินผล และหาแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรมการท่องเที่ยว

ศิริพันธุ์ (2543) ศึกษาเรื่องความพร้อมของผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดเชียงราย โดยศึกษาความพร้อมของผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบล ในการบริหารจัดการด้านการกำหนดนโยบาย การวางแผน การดำเนินงาน รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน และศึกษาระดับความรู้ ความสามารถ และสเปกตรัมด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบล ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบล มีความพร้อมด้านการกำหนดนโยบาย การวางแผน การดำเนินงาน ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมน้อยในด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและตัว ผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบลเอง มีความรู้ ความสามารถประสพการณ์น้อยด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

อภิวัฒน์ (2543) ศึกษาความเป็นมาของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวกรณีถ้าเมืองออน ของคณะกรรมการหมู่บ้านบ้านสหกรณ์ 2 หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านสหกรณ์ กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ จากอดีตถึงปัจจุบัน ศึกษาบทบาท ศักยภาพ ความพร้อมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น และหาแนวทางในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ปัจจุบัน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในด้านการประชาสัมพันธ์ยังอยู่ในระดับต่ำ คณะกรรมการมีบทบาทในการสำรวจ ค้นหา และก่อสร้างทรัพยากรการท่องเที่ยว และมีบทบาทในการบริหารและจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยมีการเปลี่ยนการจัดเก็บผลประโยชน์รายได้ไปส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมเพื่อชุมชน มีการจัดบุคลากรรับผิดชอบด้านต่างๆ ในบริเวณรอบๆ ถ้า และการบริการแก่นักท่องเที่ยว และมีบทบาทในการวางแผนปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ

ปิยพร (2544) ศึกษาถึงความต้องการ และรูปแบบในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการให้วัดไหล่หินเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า ความต้องการประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการวัดให้เป็แหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความถนัดของชาวบ้าน และขนาดของงานว่าทางวัดต้องการให้ชาวบ้านเข้าไปช่วยเหลือมากหรือน้อย รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้มุ่งประเด็นเป็น 5 ด้าน คือ การพัฒนาเส้นทาง ร้านค้าและของที่ระลึก ประชาสัมพันธ์ ความปลอดภัย และการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว

ชลิดา (2550) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความยั่งยืนของโฮมสเตย์ในอีสานใต้ พบว่าตัวชี้วัดความยั่งยืน โฮมสเตย์ ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจและความต้องการของนักท่องเที่ยว ได้มีการกำหนดรูปแบบโฮมสเตย์ที่ยั่งยืนในอีสานใต้ เพื่อศึกษายุทธศาสตร์พึงพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการที่พักในอีสานใต้

ประยูร (2547) ได้ทำการศึกษาศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่าเมืองปากซอซึ่งมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เนื่องจากเป็นเมืองหนึ่งที่ตั้งอยู่บนที่ราบสูง ภูเขาเพียงบลิว (Boloven plateau) ประกอบด้วยชนเผ่าดั้งเดิมหลายเผ่า ที่เป็นกลุ่มใหญ่ ได้แก่ ละเวน ยะเหิน และตะโอย ซึ่งกระจายกันอยู่ตามชุมชน รายรอบภูเขาเพียงบลิว ซึ่งอยู่สูงเหนือระดับน้ำทะเล ลักษณะดินมีส่วนประกอบของภูเขาไฟที่มอดดับแล้ว ที่อุดมไปด้วยแร่ธาตุเหมาะแก่การเกษตร ได้แก่ ชา กาแฟ ไม้ผล พืชผัก ภูมิอากาศโดยทั่วไป อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 20 องศาเซลเซียส ข้อมูลอุตุนิยมิวิทยาเหล่านี้ บอกถึงบรรยากาศแสนสบาย เหมาะที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนเป็นอย่างยิ่ง การเดินทางสะดวกทุกฤดูกาล

กมลวิทย์ (2549) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบมีส่วนร่วมของตำบลเขาวง สามารถสรุปได้ว่า ลักษณะพื้นที่ เกษตรกรรมของตำบลเขาวงมีศักยภาพและมีความพร้อมต่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ในหลากหลายรูปแบบ เช่น การศึกษาดูงาน ความรู้ด้านการเกษตร การเที่ยวชมสวนผลไม้ การจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น ที่ตั้งของตำบลเขาวงอยู่ในเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวหลัก สามารถจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวหลักและเป็นจุดแวะ ชื่อของฝากของที่ระลึกได้ หากแต่การพัฒนาที่ควรที่จะต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมคิด วิเคราะห์และร่วมตัดสินใจเลือกในการบริหารจัดการและแก้ไขปัญหา

จากแนวความคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องดังที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า

การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่นำเอาวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีการประกอบอาชีพของเกษตรกร ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาผสมผสาน ด้วยระบบการ

บริหารการจัดทรัพยากรที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน อันก่อให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายองค์ความรู้ของเกษตรกรนำไปสู่การถ่ายทอด ภูมิปัญญา และเทคโนโลยีการเกษตรแก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไป

ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจึง เปิดโอกาสให้ผู้สนใจมีโอกาสใกล้ชิดธรรมชาติ ความเขียวขจี ความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทย ที่ได้รับการกล่าวขานถึงในฐานะแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญของโลก (Kitchen of the World) นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังเรียนรู้กระบวนการผลิตทางการเกษตร ที่กว่าจะมาเป็นผลผลิตมาสู่ตลาด นักท่องเที่ยวยังได้มีโอกาสสัมผัสวิถีชีวิตเกษตรกร โดยการเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ชุมชนที่มีอาชีพด้านเกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ และสัตว์เลี้ยงแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่างๆ สถานที่ราชการ ตลอดจนสถาบันการศึกษาที่มีงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตทางการเกษตร ฯลฯ เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จและเพลิดเพลินในกิจกรรมทางการเกษตรในลักษณะต่างๆ ที่ทำให้ได้ความรู้ และประสบการณ์ใหม่ๆ บนพื้นฐานความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและทรัพยากรการท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จึงเป็นทางเลือกใหม่อีกทางหนึ่งของการท่องเที่ยว นำไปสู่การสร้างงานและอาชีพ สามารถพึ่งพาตนเองได้ภายในชุมชนอันเป็นแนวทางนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน